

## Initiativärende mot Polismyndigheten i Skåne med anledning av omhändertaganden enligt 13 § polislagen

---

### Initiativet

I samband med en inspektion vid Polismyndigheten i Skåne, Polisområde Nordvästra Skåne, i maj 2007 granskades bl.a. protokoll över omhändertaganden enligt 13 § polislagen (1984:387). Vid inspektionen noterades i denna del bl.a. följande.

- 1) Löpnummer 8-06: Enligt protokollet kastade en yngling, född 1990, en snöboll på en polisbuss. Beteendet bedömdes utgöra en störning av den allmänna ordningen på platsen. Ynglingen omhändertogs och skjutsades hem till föräldrarna. Som anledning till/grund för ingripandet var även ikryssat alternativet ”Antas utgöra en fara för sig själv”.
- 2) Löpnummer 71-06: Enligt protokollet lade sig en man i vakternas arbete och blev därför omhändertagen enligt 13 § polislagen. Han fördes till polisstationen där han släpptes.
- 3) Löpnummer 700-06: Av protokollet framgår att en yngling, född 1990, omhändertogs och infördes kl. 22.10. Däremot saknas uppgifter om bl.a. tidpunkten för ingripandet, vem som utfört detta och grunden för ingripandet.
- 4) Löpnummer 633-07: Enligt protokollet började en man att argumentera med en polisman vid ingripande av en annan person. Mannen vägrade ”ta rättning” och omhändertogs ”för att säkerställa ingripandet i övrigt”. Som anledning till/grund för ingripandet var även ikryssat alternativet ”Störande av allmänna ordningen” och ”Utgör en allvarlig fara för den allmänna ordningen”.
- 5) Löpnummer 634-07: Enligt protokollet gick en man fram och talade med en gripne person. En polisman beordrade mannen att gå därifrån och inte tala med den gripne. Mannen vägrade gå och fortsatte att tala med den gripne varför mannen omhändertogs. Som anledning till/grund för

ingripandet var även ikryssat alternativet ”I syfte att avvärja straffbelagd gärning”.

Jag beslutade att ta upp polismyndighetens handlande i dessa fall till utredning i ett särskilt ärende.

### Utredning

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över vilka överväganden som hade gjorts inför de aktuella omhändertagandena.

Polismyndigheten (länspolismästaren AA) kom in med ett remissvar jämte yttrande från polismästaren BB, Polisområde Nordvästra Skåne.

BB upplyste bl.a. följande.

Löpnummer 8-06: På nyårsdagen den 1 januari år 2006 omhändertogs en person enligt 13 § polislagen med motivering att han antogs utgöra en fara för sig själv. Den omhändertagne som då var 15 år, kördes hem till föräldrarna som informerades om omhändertagandet och den omhändertagne överlämnas till deras vård 20 minuter efter omhändertagandet. – Beslutsfattaren har uppgett följande. Den person som senare omhändertog kastade en snöboll vilken träffade polisbilen. När poliser gick ur bilen möttes de av ett aggressivt beteende från ifrågavarande person. Efter kommunikation med personen gjordes bedömningen att risken var överhängande och omedelbar för att han själv eller någon annan skulle råka illa ut p.g.a. de ordningsstörande handlingarna och det aggressiva beteendet. Beteendet att kasta saker mot folk och vara aggressiv hade orsakat ordningsstörningar och bråk i direkt anslutning till gällande tid och plats. Avvisande alternativt avlägsnande ansågs inte verkningfullt, varför det var en nödvändig åtgärd att omhänderta personen. – Polisområdet har ingen anledning att ifrågasätta omhändertagandet eller avrapporteringen. Omhändertagandet är förmansprövat och dokumenterat på en förskriften blankett. Polisområdet gör dock den bedömningen att det rör sig om ett omhändertagande enligt 12 § polislagen, men att det har dokumenterats på ett felaktigt sätt för hand.

Löpnummer 71-06: Lördagen den 14 januari år 2006 omhändertages en person enligt 13 § polislagen med motivering att han lade sig i vakternas arbete. Platsen för omhändertagande var Tivoli, ett populärt nöjesställe vid Hamntorget i Helsingborg. Personen, som då var 26 år, blev förd till polisstationen och frigavs omedelbart. – Gruppchefen vid tillfället har yttrat sig varvid följande har framkommit. Han minns inte det aktuella tillfället, utan kan endast redogöra för hur polisen i allmänhet handlar i dessa situationer. Han minns emellertid att väl inne på polisstationen var den omhändertagne personen lugn, varför förutsättningar för fortsatt omhändertagande inte längre förelåg och han frigavs därför. Det är vanligt förekommande att ordningsvakternas arbete ifrågasätts. När stämningen blir alltmer aggressiv och risk finns för våldsamheter samt ordningsvakterna anser att de inte på egen hand kan hantera situationen, kontaktar de polis. Polisen gör då en individuell bedömning huruvida personen stör den allmänna ordningen eller om en straffbelagd gärning måste avvärjas. Denna bedömning kan leda till ett omhändertagande enligt 13 § polislagen. I aktuell situation kan omständigheterna ha varit som ovan beskrivits. – Polisområdet har ingen anledning att ifrågasätta själva omhändertagandet. Avrapporteringen på omhändertagandebladet kan dock ifrågasättas. Grund för ingripandet är undermåligt ifyllt och borde ha utvecklats mer. Uppgift saknas om vem som utförde själva ingripandet. Beslutsfattare anges endast separat om det är någon annan än gruppchefen. I detta fall fattade gruppchefen beslut om ingripande kl. 02.25 och förde in den omhändertagne i arresten kl. 02.40 samt utförde frigivningen efter beslut av centralvaktsbefälet kl. 02.50.

Löpnummer 700-06: Måndagen den 24 april år 2006 arbetade en större polis-kommendering med fotbollsmatchen mellan Helsingborgs IF och Solna AIK. CCvar

polisinsatschef. En person, 16 år, omhändertogs enligt 13 § polislagen. Han fördes till polisstationen av en transportenhet i kommenderingen och var frihetsberövd i 20 minuter. Han överlämnades till sina föräldrar vid frigivandet. – CC har uppgett att han i dagsläget inte kan erinra sig underlag för beslutet eller omständigheterna i övrigt. Han har uppgett att det brister i dokumentation avseende underlag för beslut. Vid oklarheter åligger det transport-patrull att ta kontakt med beslutsfattare för komplettering eller klarläggande av omständigheter. – Polisområdet konstaterar att det föreligger brister i dokumentation. – Omhändertagandet och avrapporteringen kan ifrågasättas då det inte finns någon anledning/grund till ingripandet nedtecknat på omhändertagande-bladet. Ärendet är förmansprövat av ett centralvaktsbefäl. – Vid poliskommenderingar får transportpatrull emellanåt undermåliga uppgifter om anledning och grund för ingripande. Det brister vidare i kommunikationen genom att det inte ställs motfrågor vid övertagandet av den omhändertagne. Vid dessa kommenderingar arbetas det fortlöpande med kvalitetssäkring där bra kommunikation vid avrapportering poängteras särskilt.

Löpnummer 633-07: Tisdagen den 3 april år 2007 omhändertogs en person, 19 år, enligt 13 § polislagen med anledning/grund att han stör den allmänna ordningen. Personen förs till polisstationen och är frihetsberövd en timme. Omhändertagandet är förmansprövat av ett centralvaktsbefäl. – Gruppchefen har i en skrivelse yttrat sig enligt följande. Han var tillsammans med ett antal andra kollegor vid gripandet av två personer som var misstänkta för stöld av moped. Vid platsen för ingripandet befann sig 15 till 20 ungdomar. De rörde sig efterhand allt närmare poliserna samtidigt som de ropade nedsättande tillmälen mot poliserna. Förbipasserande reagerade på detta. Den person som senare omhändertogs var mest aggressiv av ungdomarna. Polisen sade till ungdomarna att lämna platsen, men tillsägelsen hade ingen direkt effekt. Därefter bestämde gruppchefen sig för att avlägsna ifrågasättande person från platsen. När gruppchefen påbörjade avlägsnandet av personen blev denne mer högljudd och provokativ, vilket fick en negativ inverkan på övriga ungdomar. Gruppchefen beslutade då att tillfälligt omhänderta personen för att förhindra en allvarligare ordningsstörning. Han fick därvid biträde av en annan patrull. Personen omhändertogs och fördes till polishuset av den biträdande patrullen. Efter detta lugnade stämningen ned sig och övriga ungdomar lämnade platsen. – Polisområdet har ingen anledning att ifrågasätta omhändertagandet. När det gäller avrapporteringen kunde anledning och grund för ingripandet ha utvecklats mer i enlighet med gruppchefens berättelse.

Löpnummer 634-07: Tisdagen den 3 april år 2007 omhändertogs en 17 åring enligt 13 § polislagen med motivering att avvärja en straffbelagd gärning. Den omhändertagne fördes till polisstationen och var frihetsberövd i drygt en timme. – Beslutsfattare har i en skrivelse yttrat sig enligt följande. Han var med om ett ingripande mot två personer misstänkt för rån. På grund av kollusionsfara stod han med en av de misstänka. Då kommer en kamrat till den misstänkte fram och ifrågasätter gripandet på ett aggressivt sätt. Kamraten ville att den misstänkte skulle överlämna sina nycklar eller mobiltelefon till honom. Beslutsfattaren bad kamraten att lämna platsen, men denne fortsatte att högljutt ifrågasätta åtgärden mot sin kamrat och gestikulera vilt. På platsen, en järnvägs- och busstation, var det mycket folk i rörelse. Beslutsfattaren försökte att avlägsna kamraten, men denne blev då så aggressiv att åtgärden bedömdes som verkningslös. Beslutsfattaren bedömde situationen som att kamraten skulle fortsätta att störa honom och kollegorna i deras arbete med att utröna omständigheterna kring rånet, att hjälpa den rånmisstänkte att undkomma eventuell lagföring och att störa övriga resenärer. Beslutsfattaren beslutade att omhänderta kamraten och ansåg att grunden ”i syfte att avvärja straffbelagd gärning” var det alternativ som bäst passade in på omhändertagandet. – Polisområdet har ingen anledning att ifrågasätta omhändertagandet. Grund för ingripandet kunde dock ha utvecklats mer i enlighet med beslutsfattarens redogörelse.

Polismyndigheten anförde bl.a. följande.

Bestämmelser om dokumentation finns intagna i 27 § polislagen. Av paragrafen framgår bl.a. att protokoll skall föras över ingripanden som innebär att någon

avvisas, avlägsnas, omhändertas eller grips. Av protokollet skall framgå vem som har fattat beslut om ingripandet, grunden för beslutet och tidpunkten när det fattats, vem eller vilka som har deltagit i ingripandet, vem eller vilka som ingripandet riktat sig mot, tiden för ingripandet samt vad som i övrigt har förekommit vid ingripandet. Av paragrafen framgår även vem som är ansvarig för att protokoll upprättas.

Det är polismyndighetens bestämda uppfattning att det är av stor vikt ur bl.a. kontroll- och rättssäkerhetssynpunkt att det går att tydligt utläsa av protokollet vad som förevarit vid omhändertagandet. Betydelsen av en tydlig och klar dokumentation har påpekats både vid myndighetens planlagda egenkontroller och i granskningsärenden som genomförts av myndigheten på förekommen anledning. I de enskilda granskningsärenden har kritik riktats gentemot ledningen i aktuellt polisområde.

Det förödande med bristande eller felaktig dokumentation visar sig inte minst i de nu av JO aktualiserade ärendena genom att det i efterhand inte har gått att fullt ut rekonstruera polisens överväganden och beslut. Polismyndigheten ser allvarligt på de påvisade bristerna i dokumentationen oaktat att förmansgranskning genomförts på ett korrekt sätt.

Polisområdet har i sin redogörelse uppgett att som ett första steg i syfte att förbättra avrapporteringen och förmansprövningen genomförs den 12 september 2007 en utbildningsdag för samtliga centralvaktsbefäl. Centralvaktsbefälen ska därefter föra sina kunskaper vidare i samband med förmansprövningar samt ska tillrättavisa fel och brister på ett undervisande sätt och lämna tillbaka felaktigt ifyllda blanketter. Detta skall utgöra en kvalitetssäkring.

Polismyndigheten kommer att kontrollera att de av polisområdet föreslagna förbättrings- och kontrollåtgärderna genomförs.

## Rättslig reglering

Anträffas någon, som kan antas vara under arton år, under förhållanden som uppenbarligen innebär överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling, får han tas om hand av en polisman för att genom dennes försorg skyndsamt överlämnas till sina föräldrar eller någon annan vårdnadshavare eller till socialnämnden (12 § polislagen).

Med stöd av denna bestämmelse får en polisman i vissa nödfallsliknande situationer omhänderta den som kan antas vara under 18 år och som anträffas i skadlig eller farlig miljö. Den grundläggande förutsättningen för ett ingripande är att den unge anträffas under förhållanden som uppenbarligen innebär en både allvarlig och överhängande risk för hans hälsa eller utveckling. Bestämmelsen är avsedd att tillämpas exempelvis då barn uppehåller sig i s.k. knarkarkvarter eller hittas omtöcknade av berusningsmedel i rivningsfastigheter. Det kan vidare vara fråga om ungdomar som påträffas i en sådan situation att man kan befara att de blir otillbörligt utnyttjade (se Berggren-Munck, Polislagen, 6:e uppl., s. 90).

I förarbetena uttalas att ett omhändertagande enligt 12 § polislagen skall tillgripas bara som en yttersta åtgärd och att exempel på sådana omständigheter som kan föranleda ett omhändertagande kan vara allvarliga fall av t.ex. missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Givetvis skall den unges ålder inverka vid bedömningen av situationens allvar (se prop. 1990/91:86 s. 22).

Om någon genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna får enligt 13 § polislagen en polisman avvisa eller

avlägsna honom från ett visst område eller utrymme, när det är nödvändigt för att ordningen skall upprätthållas. Detsamma gäller om en sådan åtgärd behövs för att en straffbelagd gärning skall kunna avvärjas. Är en sådan åtgärd otillräcklig för att det avsedda resultatet skall uppnås, får personen tillfälligtvis omhändertas.

Såvitt gäller ordningsstörande beteende krävs att den berörda personen genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen. Det är alltså frågan om ett uppträdande som innefattar ett angrepp på ett ordningsintresse av betydelse för allmänheten eller annars från allmän synpunkt. Frågan om ett visst uppträdande stör den allmänna ordningen får inte avgöras från den begränsade synpunkten av vad som för den enskilde polismannen framstår som obekvämt eller olämpligt. Endast den omständigheten att någon vägrar att lyda en polismands tillsägelse innebär t.ex. inte att han stör den allmänna ordningen. Det avgörande i en sådan situation är vilka följder från ordningssynpunkt som en bristande efterrättelse kan antas medföra (Berggren-Munck, a.a., 6:e uppl. s. 97 f.).

Avvisande, avlägsnande eller i sista hand omhändertagande kan också ske om någon genom sitt uppträdande utgör en omedelbar fara för den allmänna ordningen. En grundförutsättning anses vara att faran är konkret, d.v.s. att den är bestämd till tid och rum. Ett omhändertagande får inte ske för att abstrakta, ännu inte konkretiserade faror skall avvärjas. Faran ska vidare ha uppkommit genom ett särskilt uppträdande från den som omhändertas. Som konkret fara kan knappast bedömas en persons blotta närvaro på en plats, även om det är känt att han brukar bråka och uppträda ordningsstörande (a.a. s. 99 f.).

Om ett avvisande eller ett avlägsnande bedöms vara otillräckligt får enligt 13 § andra stycket den berörda personen omhändertas. Om det redan från början framstår som uppenbart gagnlöst att tillgripa ett avlägsnande eller någon annan mindre ingripande åtgärd för att det avsedda syftet skall uppnås, kan ett direkt omhändertagande undantagsvis bli nödvändigt. I sådant fall bör det av dokumentationen beträffande omhändertagandet framgå vilka omständigheter som motiverat detta (a.a. s. 101).

Enligt 27 § polislagen ska protokoll föras över ingripanden som innebär att någon avvisas, avlägsnas, omhändertas eller grips. Av ett sådant protokoll ska det framgå vem som har fattat beslutet om ingripandet, grunden för beslutet och tidpunkten när det har fattats, vem eller vilka som har deltagit i ingripandet samt vad som i övrigt har förekommit vid detta. Ansvar för att ett protokoll upprättas vilar i fråga om uppgifterna om beslutet på beslutsfattaren och i övrigt på den som är att anse som förman vid ingripandet.

Rikspolisstyrelsen har vidare meddelat föreskrifter och allmänna råd om dokumentation enligt 27 och 28 §§ polislagen (FAP 100-2).

### **Bedömning**

Det kan inledningsvis konstateras att i samtliga de nu aktuella fallen är dokumentationen bristfällig, vilket leder till svårigheter att i efterhand granska händelserna. I remissvaret har emellertid polismyndigheten försökt att så långt som

möjligt redovisa de omständigheter som låg till grund för omhändertagandena. Det som nu kommit fram om omhändertagandena föranleder följande uttalanden från min sida.

I det första fallet (löpnr 8-06) omhändertogs en 15-årig pojke med stöd av 13 § polislagen för att han hade kastat en snöboll mot en polisbil och därefter, enligt polismännen på plats, haft ett ”aggressivt beteende” mot dem. I efterhand har polisområdet gjort den bedömningen att handlade om ett omhändertagande enligt 12 § polislagen. Enligt min mening är det dock uppenbart att pojken inte anträffades under sådana förhållanden – överhängande och allvarlig risk för hans hälsa eller utveckling – att 12 § polislagen var tillämplig. Jag anser inte heller att omständigheterna var sådana att det fanns förutsättningar att omhänderta pojken med stöd av 13 § polislagen. Följaktligen anser jag att omhändertagandet var felaktigt.

I två fall (löpnr 71-06 och 700-06) har grunderna för omhändertagandena inte kunnat rekonstrueras på grund av avsaknad av minnesbilder och bristfällig dokumentation. Det är därför inte möjligt att nu uttala sig om huruvida det fanns tillräckliga förutsättningar för omhändertagandena.

Av den knapphändiga dokumentation som finns i ett av de nyss nämnda fallen (löpnr 71-06) samt i de båda sista fallen (löpnr 633-07 och 634-07) framstår det som om polisen omhändertog personerna enbart på grund av att de hade ifrågasatt polisens tillsägelser eller varit otrevliga mot polisen. Jag vill därför erinra om att rent allmänt gäller att den omständigheten att någon vägrar att lyda en polismans tillsägelse inte i sig innebär att han stör den allmänna ordningen. Inte heller är det en tillräcklig grund för ett omhändertagande att en person uttalar glåpord och är allmänt otrevlig mot polisen. – I remissvaret har polismyndigheten emellertid närmare redogjort för vad som föregick omhändertagandena i de två sista fallen (löpnr 633-07 och 634-07). Redogörelsen tyder i sak närmast på att de omhändertagna personernas handlande möjligen kunde förvåra genomförandet av polismans tjänsteåtgärd – i de aktuella fallen gripande av misstänkt för stöld respektive rån. Med hänsyn härtill, liksom till att det i efterhand kan vara svårt att sätta sig in i hur en enskild polisman upplevt en viss situation och att försiktighet därför bör iakttas vid en efterföljande granskning, anser jag inte att det i dessa fall finns fog för att kritisera polisens tillämpning av 13 § polislagen.

I likhet med polismyndigheten ser jag emellertid allvarligt på att dokumentationen av ingripandena varit bristfällig. Jag erinrar om vikten ur kontroll- och rätts säkerhetssynpunkt av att de omständigheter som föranlett ett ingripande dokumenteras på ett fullständigt och korrekt sätt. Polismyndigheten förtjänar således kritik för att polismän av glömska, slarv eller av andra orsaker underlåtit att dokumentera sådana omständigheter och för att bristerna i dokumentationen inte sedan upptäckts vid förmans prövning av omhändertagandet. Jag noterar att polismyndigheten har för avsikt att vidta förbättrings- och kontrollåtgärder beträffande aktuell dokumentation.

Ärendet avslutas.